

Дар'я Сергіївна **ЗОНТОВА**

аспірантка, Київський університет права НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1488-6685>

ПІДСТАВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ ТА РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ В УСТАНОВАХ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ УКРАЇНИ

У статті здійснено дослідження підстав криміналізації втручання у діяльність судових органів та роботу автоматизованих систем в установах системи правосуддя України. Проаналізовано різні підходи вчених до підстав криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду. Вказано, що криміналізація діяння у національному законодавстві обумовлена низкою різних чинників, зокрема й особливостями окремих галузей права та правової культури.

Ключові слова: втручання у діяльність, судові органи, підстави криміналізації, кримінальна відповідальність, міжнародна практика, національне законодавство, рішення суду, правосуддя

ВСТУП

Криміналізацію втручання у вирішення судових справ передусім зумовлено змінами у суспільно-політичному ладі, пов'язаними з переходом від тоталітарного до демократичного політичного режиму. Однією з характерних ознак є поділ влади на три гілки – законодавчу, виконавчу та судову, які є рівноправними елементами системи протизваг і стримувань. Ефективне виконання судовою владою її функцій можливе лише за умови її незалежності, що є характерною ознакою саме судової влади. Враховуючи, що втручання у діяльність судових органів та установ правосуддя унеможлиблює їх незалежність, що зумовлює його суспільну небезпечність, дослідження даного питання є вкрай актуальним. Окремі питання відносно криміналізації та кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів та установ правосуддя України проаналізовано у працях Г.Є. Бершова (Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність судових органів: монографія"), Є.О. Буніна (Втручання в діяльність судових органів за Кримінальним кодексом України: аналіз складу злочину та питання кваліфікації: дис. ... канд. юрид. наук), Є.М. Блажівського (Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук. 2010 р.), С.Є. Дідика, Р.В. Кархута (Особливості кваліфікації втручання в діяльність судових органів за законодавством України та Республіки Польща 2018 р.) та ін. Однак низка питань дотепер залишається не розв'язаною, чимало з них – недостатньо висвітлені або є спірними.

МЕТА статті – дослідження підстав криміналізації втручання у діяльність судових органів та роботу автоматизованих систем в установах системи правосуддя України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті використано такі методи, як аналіз та синтез, порівняння, пояснення, формулювання логічного висновку, узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Кримінально-правову заборону породжують об'єктивні потреби суспільства в охороні певних відносин [1]. Своєчасне реагування законодавця на потреби суспільства є одним з найважливіших завдань законодавчої влади. Водночас встановлення кримінальної відповідальності за певне діяння є одним з найсуворіших методів такого реагування. Закріплення у кримінальному законі відповідної норми ґрунтується на таких підставах, як виникнення тих, які не існували раніше, видів суспільно небезпечної діяльності людей; несприятливі зміни у суспільних процесах та у поведінці людей, яка раніше або не становила забороненого виду поведінки або мала наслідком інший, менш суворий вид відповідальності; науково-технічний прогрес, внаслідок якого виникають нові види суспільно небезпечної поведінки або нові способи вчинення кримінальних правопорушень, відповідальність за які було передбачено у кримінальному законі раніше; необхідність посилення охорони конституційних прав і свобод особистості; зміна уявлень про ступінь суспільної небезпеки та моральної оцінки відповідного діяння; виконання державою міжнародно-правових зобов'язань тощо [2].

Кримінальний кодекс (КК) УРСР 1960 р. було доповнено цією статтею Указом Президії Верховної Ради № 9166-11 від 04 травня 1990 р. У ч. 1 цієї статті закріплено ознаки простого складу злочину: вплив у будь-якій формі на суддів з метою перешкодити всебічному, повному і об'єктивному розглядові конкретної справи або добитися винесення незаконного судового рішення. У ч. 2 ст. 176-1 КК УРСР було передбачено відповідальність за ті ж дії, що вчинено з використанням службового стану. Норму про відповідальність за втручання в діяльність судового органу (ст. 376 КК України) закріплено у відповідній статті кримінального закону з моменту прийняття КК України 2001 р.. І хоча на теперішній час її редакція вже двічі змінювалась, її призначення – охорона незалежності судді як представника судової влади – залишається незмінним. Як зазначив Конституційний Суд України у рішенні № 5-рп/2016 від 8 липня 2016 р., у

справі за конституційним поданням Верховного Суду України стосовно відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення п. 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік». Однією з основоположних засад діяльності органів судової влади є встановлений у ч. 1 ст. 129 Конституції України принцип незалежності суддів у здійсненні правосуддя. Незалежність суддів є засобом забезпечення конституційного права людини і громадянина на судовий захист, закріпленого ч. 1 ст. 55 Конституції України. В Основному Законі України незалежність як складник конституційного статусу судді та його професійної діяльності передбачено лише стосовно суддів і забезпечується, зокрема, державним фінансуванням та належними умовами для функціонування судів і діяльності суддів [3]. Запит на справедливість було пов'язано в очах суспільства з незалежністю судової влади, зокрема від інших гілок державної влади, що зумовило відповідність рівня суспільної цінності незалежності суду запровадженню її охорони кримінально-правовими засобами. У подальшому цей суспільний запит знайшов свій вияв у ст. 126 Конституції України, відповідно до якої незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється [4].

Ст. 376-1 «Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду» було закріплено у КК України в результаті набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах» № 4324 від 6 червня 2009 р. [5]. Як слушно зазначає А.В. Щербина, підстави криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду становили: 1) відсутність інших ефективних засобів протидії окрім кримінально-правової заборони; 2) необхідність кримінально-правової гарантії дотримання принципу верховенства права та належного здійснення правосуддя; 3) рівень суспільної небезпеки; 4) вдосконалення судової системи у світлі її реформування; 5) приведення законодавства у відповідність вимогам міжнародної та європейської правової спільноти [6]. На нашу думку, з цими твердженнями можна погодитись лише частково, оскільки на час запровадження кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду у КК України вже було закріплено низка норм про кримінально-правову охорону інформації, яка зберігається в автоматизованих системах (розд. XVI КК «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку»). Крім цього, власне кримінально-правова заборона не може бути ефективною за відсутності інших засобів протидії, а вдосконалення судової системи у світлі її реформування, на нашу думку, не є підставою криміналізації, яка є причинною основою процесів, що відбуваються у житті суспільства, розвитку яких породжує об'єктивну необхідність кримінально-правової охорони суспільних явищ або цінностей [7]. Тому, враховуючи положення пояснюва-

льної записки до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах» № 4324 від 6 червня 2009 р., доцільність прийняття якого обґрунтовувалась незадовільним станом забезпечення гарантованого Конституцією та законами України принципу незалежності суддів від будь-якого впливу у здійсненні ними правосуддя та необхідністю забезпечення об'єктивного розподілу справ між суддями та недопущення зловживань у процесі розподілу, який на час ухвалення законопроєкту повністю залежав від керівництва відповідного суду, головною підставою криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду є суспільний запит на справедливість в аспекті не інституційної незалежності судової влади, а незалежності судді [8].

Іншу підставу криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду становить необхідність врахування технічного розвитку, обумовленого формуванням електронної демократії, одним із секторів якої електронне правосуддя (е-правосуддя, від англ. electronic justice або e-justice). Електронне правосуддя полягає у використанні інформаційно-комунікаційних технологій у реалізації правосуддя всіма зацікавленими сторонами з метою підвищення ефективності й якості державних служб, зокрема у взаємодії з приватними особами та підприємствами, а також включає електронне спілкування, обмін даними та доступ до інформації судового характеру, оскільки його головна мета полягає у підвищенні ефективності судової системи і якості правосуддя [9]. Електронне правосуддя означає перехід від паперового документообігу до електронного, а також до широкої електронної взаємодії між суб'єктами судового процесу в тих випадках, коли немає необхідності очної/фізичної присутності. Можна виділити такі інструменти електронного правосуддя: 1) відкритість інформації; 2) дистанційна взаємодія; 3) доступна база судових рішень; 4) міжнародне визнання судових рішень; 5) електронний документообіг; 6) електронне дистанційне відкриття судових справ і подання документів; 7) електронне інформування; 8) електронне консультування.

В Україні електронне правосуддя реалізується через запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), яка становить організаційно-технічну систему, що забезпечує функціонування електронного судочинства в Україні відповідно до вимог Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Кримінального процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кодексу України з процедур банкрутства, Законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довірчі послуги», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інших нор-

мативно-правових актів [10]. Функціями Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи є: 1) ведення електронного діловодства; 2) централізоване зберігання документів та інформації в єдиній базі даних; 3) захищене зберігання, автоматизована аналітична і статистична обробка інформації; 3) збереження справ в електронному архіві; 4) обмін документами та інформацією в електронній формі, а також проведення відеоконференцій у режимі реального часу; 5) автоматизація роботи органів правосуддя; 6) формування і ведення суддівського досьє в електронній формі; 7) віддалений доступ користувачів цієї системи до будь-якої інформації, що в ній зберігається; 8) визначення судді для розгляду конкретної справи; 9) добір присяжних; 10) розподіл справ у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Вищій раді правосуддя, її органах; 11) аудіо- та відеофіксація судових засідань, засідань інших органів правосуддя, їх транслявання в мережі Інтернет; 12) ведення Єдиного державного реєстру судових рішень; 13) функціонування офіційного вебпорталу судової влади України, вебсайтів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 14) функціонування єдиного контакт-центру для управління зверненнями; 15) можливість автоматизованої взаємодії цієї системи з іншими автоматизованими системами державних органів [11]. На теперішній час функціонують лише окремі модулі Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Перехід від автоматизованої системи діловодства суду до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка охоплює значну кількість функцій та учасників зумовив розширення предмету кримінально-правової охорони, з огляду на що Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 3 жовтня 2017 р. назву та абзац перший ч. 1 ст. 376-1 КК України викладено у новій редакції, в якій відображено відповідальність за втручання за незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя [12]. Водночас, на нашу думку, враховуючи, що втручання в роботу автоматизованих систем в судових органах та установах системи правосуддя України, хоча безумовно є кримінальним правопорушенням проти правосуддя, спосіб його вчинення, а саме умисне внесення неправдивих відомостей чи несвоєчасне внесення відомостей до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, іншої автомати-

зованої системи або несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в таких системах, чи інше втручання в роботу таких систем, свідчить про те, це кримінальне правопорушення має ознаки діянь, визначених як правопорушення у Конвенції про кіберзлочинність (Будапештська конвенція). Передусім йдеться про правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем, а саме про незаконний доступ (ст. 2), втручання в дані (ст. 4), втручання в систему (ст. 5). Кожна держава – сторона Конвенції про кіберзлочинність вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для встановлення кримінальної відповідальності відповідно до її внутрішнього законодавства за умисне вчинення кожного із зазначених діянь [13]. Враховуючи викладене, можна вважати, що однією з підстав криміналізації втручання в роботу автоматизованих систем в установах системи правосуддя України є міжнародно-правові зобов'язання, які виникли на підставі положень Конвенції про кіберзлочинність.

ВИСНОВКИ

Отже, до підстав криміналізації втручання в діяльність судових органів та роботу автоматизованих систем в установах системи правосуддя України належать: 1) зміни у суспільно-політичному ладі, зумовлені переходом від тоталітарного до демократичного політичного режиму, наслідком чого суспільний запит на справедливість став пов'язаним саме з незалежною судовою владою як в інституційному аспекті, так і в індивідуальному аспекті незалежності судді; 2) закріплення положень про незалежність і недоторканність суддів у Конституції України та запровадження у національне законодавство про статус суддів міжнародних стандартів незалежності суддів в інституційному аспекті, що зумовило відповідність суспільної цінності незалежності суду запровадженню її охорони кримінально-правовими засобами; 3) міжнародно-правові зобов'язання України, які виникли на підставі положень Конвенції про кіберзлочинність, у частині криміналізації втручання в роботу автоматизованих систем в судових органах та установах системи правосуддя, а також технічний розвиток, обумовлений, як збільшенням форм використання інформаційно-технічних технологій з метою зменшення участі людини як можливого чинника формування корупційного ризику, так впровадженням електронної демократії, одним із секторів якої електронне правосуддя (е-правосуддя, від англ. electronic justice або e-justice).

Список використаних джерел

1. Терно А.М. Кримінальна відповідальність за невиконання рішення Європейського Суду з прав людини: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 227 с.
2. Мовчан Р.О. Підстави криміналізації злочинів у сфері земельних відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 201-205.
3. Рішення Конституційного Суду України від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік». URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_gp_0.pdf
4. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої

системи документообігу в адміністративних судах» № 4324 від 6 червня 2009 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1475-17/ed20100101#Text>

6. Щербина А.В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376-1 КК): дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2021. С. 65-66.

7. Фоменко М.В. Підстави криміналізації суспільно-небезпечних діянь. Вісник кримінологічної асоціації України. 2021. № 2. С. 33-39.

8. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах» № 4324 від 6 червня 2009 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=34950

9. Електронне урядування та електронна демократія: у 15 ч. / за заг. ред. А.І. Семенченка, В.М. Дрешпака. К., 2017. Ч. 3: Електронна демократія: основи та стратегії реалізації. 84 с.

10. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджене Рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>

11. Заява ДСА України. Структура Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи. URL: <https://web.archive.org/web/20190202042237/https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/esits/oiuty>

12. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 3 жовтня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147a-19#n40>

13. Конвенція про кіберзлочинність. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text

References

1. Terno A. M. Criminal liability for failure to comply with the decision of the European Court of Human Rights: diss. ... PhD in legal sciences. Kyiv, 2021. 227 p. (in Ukrainian).

2. Movchan R.O. Grounds for criminalization of crimes in the field of land relations. *Entrepreneurship, economy and law*. 2018. No. 9. P. 201–205. (in Ukrainian).

3. Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated July 8, 2016 No. 5-pp/2016 in the case of the constitutional submission of the Supreme Court of Ukraine regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of a separate provision of Clause 11 of the Final Provisions of the Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2016". URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_rp_0.pdf (in Ukrainian).

4. Constitution of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (in Ukrainian).

5. Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Introduction of an Automated Document Management System in Administrative Courts" No. 4324 dated June 6, 2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1475-17/ed20100101#Text> (in Ukrainian).

6. Shcherbyna A.V. Criminal liability for illegal interference in the work of the court's automated document management system (Article 376-1 of the Criminal Code): diss. ... PhD in legal sciences. Mariupol, 2021. pp. 65-66. (in Ukrainian).

7. Fomenko M.V. Grounds for criminalization of socially dangerous acts. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*. 2021. № 2. pp. 33-39. (in Ukrainian).

8. Explanatory note to the draft Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Introduction of an Automated Document Management System in Administrative Courts" No. 4324 dated June 6, 2009. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=34950 (in Ukrainian).

9. Electronic governance and electronic democracy: in 15 vol. / ed. A.I. Semenchenko, V.M. Dreshpak K., 2017. Part 3: Electronic democracy: basics and implementation strategies. 84 p. (in Ukrainian).

10. Regulations on the procedure for the functioning of individual subsystems (modules) of the Unified Judicial Information and Telecommunication System, approved by the Decision of the High Council of Justice dated August 17, 2021 No. 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> (in Ukrainian).

11. Statement of the DSA of Ukraine. Structure of the Unified Information and Telecommunication System. URL: <https://web.archive.org/web/20190202042237/https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/esits/oiuty> (in Ukrainian).

12. Law of Ukraine "On Amendments to the Economic Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Procedure of Ukraine and other legislative acts" No. 2147-VIII dated October 3, 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147a-19#n40> (in Ukrainian).

13. Cybercrime Convention. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (in Ukrainian).

Daria ZONTOVA

postgraduate student, Kyiv University of Law of NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1488-6685>

GROUNDS FOR THE CRIMINALIZATION OF INTERFERENCE IN THE ACTIVITIES OF JUDICIAL BODIES AND THE OPERATION OF AUTOMATED SYSTEMS IN THE INSTITUTIONS OF THE JUDICIAL SYSTEM OF UKRAINE

The paper examines the grounds of criminalization of interference in the activities of judicial bodies and the work of automated systems in the institutions of the justice system of Ukraine. Different approaches of scientists regarding the grounds of criminalization of illegal interference in the work of the court's automated document management system have been analyzed. It is indicated that the criminalization of an act in the national legislation is due to a number of different factors, including the peculiarities of certain branches of law and legal culture.

It is indicated that the reasons for criminalizing interference in the activities of judicial bodies and the operation of automated systems in the institutions of the justice system of Ukraine include: 1) changes in the social and political system caused by the transition from a totalitarian to a democratic political regime, as a result of which the public demand for justice became associated precisely with the independent judiciary both in the institutional aspect and in the individual aspect of the independence of the judge; 2) enshrining the provisions on the independence and inviolability of judges in the Constitution of Ukraine and introducing into the national legislation on the status of judges the international standards of independence of judges in the institutional aspect, which determined the conformity of the social value of the independence of the court with the introduction of its protection by criminal legal means; 3) international legal obligations of Ukraine, which arose on the basis of the provisions of the Convention on Cybercrime, in terms of the criminalization of interference in the operation of automated systems in judicial bodies and institutions of the justice system, as well as technical development, due to the increase in the use of information and technical technologies with the aim of reducing human participation as a possible factor in the formation of corruption risk, as well as the introduction of electronic democracy.

Keywords: *interference in activities, judicial bodies, grounds for criminalization, criminal responsibility, international practice, national legislation, court decision, justice*